סיכום שבועי של מסקנות דף היומי לרש"י ותוס'.

העולה מהסוגיא

תמציתי • יסודי • בהיר

פרשת וישלח • גליון 166 • ערכין ט. - ט:

דף ט

א. **מספר החדשים המלאים והחסרים בשנה (לרש"י):**

- האם מצוה לקדש את החודש על פי הראיה:
  - לאחרים - לא.
  - לשאר התנאים - כן.
- האם חודש העיבור מלא (שלשים ימים) או חסר (עשרים ותשע ימים) - לת"ק מלא, ולרבי שמעון בן גמליאל אפשר לעשותו מלא ואפשר לעשותו חסר.
- מספר החדשים המלאים והחסרים שאפשר לעשות בשנה:
  - לאחרים שסוברים שאין מצוה לקדש על פי הראיה:
    - הקדמה - בדברי הגמ' מבואר שלדעת אחרים שאין מצוה לקדש על פי הראיה בית דין מקפידים בכל חודש שהמולד יהיה בראש חודש.
    - בשנה פשוטה - בדרך כלל ששה חדשים מלאים וששה חדשים חסרים.
    - בשנה מעוברת - בדרך כלל שבעה חדשים חסרים וששה חדשים מלאים[א].
  - לשאר התנאים שסוברים שיש מצוה לקדש על פי הראיה:
    - הקדמה - בדברי השטמ"ק [ט א אות א] מבואר שלדעת שאר התנאים שיש מצוה לקדש על פי הראיה בית דין לא מקפידים בכל חודש שהמולד יהיה בראש חודש, ובדברי הגמ' מבואר שבית דין מקפידים שבראש השנה המולד יהיה בראש השנה או סמוך לראש השנה (כלומר עד יום וחצי לפני ראש השנה ועד יום וחצי לאחר ראש השנה).

הערות

א בדברי הגמ' מבואר שלדעת אחרים שסוברים שאין מצוה לקדש על פי הראיה וגם באופן שלא באו עדים ביום שלשים בית דין יכולים לקדש את החודש ביום שלשים ולעשות חודש חסר, בית מקפידים לסדר שבכל חודש המולד יהיה בראש חודש, ולכן בדרך כלל עושים חודש אחד מלא (30 יום) וחודש אחד חסר (29 יום) לסירוגין ובכך מסדרים שהמולד יהיה בראש חודש, שהרי ההפרש בין מולד למולד הוא כ"ט וחצי ימים, ועוד 793 חלקים, ולכן בשנה פשוטה בדרך כלל יש ששה חדשים מלאים וששה חדשים חסרים, ובשנה מעוברת בדרך כלל שבעה חדשים חסרים וששה חדשים מלאים.

הגמ' מוסיפה שלדעת אחרים פעם בשלש שנים בית דין מוסיפים חודש אחד מעובר כיון שההפרש בין מולד למולד הוא עשרים ותשעה ימים וחצי ועוד 793 חלקים, וההפרש של עשרים ותשעה ימים וחצי מסתדר בכך שעושים חודש אחד מלא וחודש אחד חסר, וההפרש של 793 החלקים בשנה הוא שמונה שעות ועוד 876 חלקים, ובשלש שנים שמונת השעות הם יום שלם, וכן לדעת אחרים צריך פעם בשלשים שנה לעבר חודש נוסף משום שה- 876 חלקים מצטרפים בשלשים שנה ליום שלם.

- בשנה פשוטה:
  - שמונה חדשים מלאים וארבעה חדשים חסרים:
    - באופן שהשנה שעברה הייתה שנה מעוברת וחודש העיבור היה חסר (לדעת רבי שמעון בן גמליאל שחודש העיבור יכול להיות חסר) - מותר משום שראש השנה יהיה יום וחצי לאחר המולד.
    - בשאר האופנים - אסור משום שראש השנה יהיה יומיים לאחר המולד.
  - שבעה חדשים מלאים וחמשה חדשים חסרים - מותר משום שראש השנה יהיה יום אחד לאחר המולד.
  - ששה חדשים מלאים וששה חדשים חסרים - מותר משום שהמולד יהיה בראש השנה.
  - חמשה חדשים מלאים ושבעה חדשים חסרים - מותר משום שראש השנה יהיה יום אחד לפני המולד.
  - ארבעה חדשים מלאים ושמונה חדשים חסרים:
    - באופן שהשנה שעברה הייתה שנה מעוברת וחודש העיבור היה מלא - מותר משום שראש השנה יהיה יום וחצי לפני המולד.
    - בשאר האופנים - אסור משום שראש השנה יהיה יומיים לפני המולד[ב].
- בשנה מעוברת:
  - תשעה חדשים מלאים וארבעה חדשים חסרים - אסור משום שראש השנה יהיה יומיים וחצי לאחר המולד.
  - שמונה חדשים מלאים וחמשה חדשים חסרים - מותר משום שראש השנה יהיה יום וחצי לאחר המולד.
  - שבעה חדשים מלאים וששה חדשים חסרים - מותר משום שראש השנה יהיה חצי יום לאחר המולד.
  - ששה חדשים מלאים ושבעה חדשים חסרים - מותר משום שראש השנה יהיה חצי יום לפני המולד.
  - חמשה חדשים מלאים ושמונה חדשים חסרים - מותר משום שראש השנה יהיה יום וחצי לפני המולד.
  - ארבעה חדשים מלאים ותשעה חדשים חסרים - אסור, משום שראש השנה יהיה יומיים וחצי לפני המולד[ג].

הערות

ב התבאר לעיל [בסמוך] שלפי דעת שאר התנאים שחולקים על 'אחרים' בית דין לא מקפידים בכל חודש שהמולד יהיה בראש חודש אלא מקפידים שבראש השנה המולד יהיה בראש השנה או סמוך לראש השנה, ומחמת כך חכמים תיקנו כמה חדשים מלאים מותר להוסיף בשנה וכמה חדשים חסרים מותר להוסיף וכפי שיתבאר.

והנה בדברי הגמ' מבואר שההפרש בין מולד למולד הוא כ"ט יום וחצי ועוד 793 חלקים, ובפשטות התקנה שחכמים תיקנו כמה חדשים מלאים וחסרים יהיה בשנה ניתקנה לפי החישוב שההפרש בין מולד למולד הוא עשרים ותשע יום וחצי בדיוק **ללא** התוספת של 793 חלקים (וכפי שיבואר להלן עמוד 3 בהרחבה), וכדלהלן.

בדברי הגמ' מבואר שבשנה פשוטה שיש בה ששה חדשים מלאים וששה חדשים חסרים המולד הבא יצא בראש השנה, שהרי ההפרש בין מולד למולד הוא עשרים ותשע יום וחצי, ולפי"ז בכל חודש המולד מתקדם ביום וחצי (כיון שעשרים ושמונה ימים הם ארבעה שבועות שלמים), ובשנים עשר חדשים המולד מתקדם שמונה עשר ימים שהם שתי שבועות וארבעה ימים, ולמשל אם המולד בראש השנה בתחילת השנה היה בתחילת ליל שבת המולד של ראש השנה בסוף השנה יהיה בתחילת ליל רביעי, ובחודש מלא ראש חודש מתקדם בשני ימים, ובחודש חסר ראש חודש מתקדם ביום אחד, ולפי"ז בשנים עשר חדש שמתוכם ששה חדשים מלאים וששה חדשים חסרים ראש השנה מתקדם בשמונה עשרה ימים, ולפי"ז יצא שראש השנה יהיה ביום רביעי, וכן המולד יהיה בתחילת ליל ראש השנה.

וראה בהערה הבאה שבשנה מעוברת באופן שחודש העיבור היה מלא ראש השנה חל חצי יום לאחר המולד, ובאופן שחודש העיבור היה חסר ראש השנה חל חצי יום לפני המולד.

ולפי"ז מבואר שחכמים תיקנו שמותר לעשות בשנה רגילה שבעה חדשים מלאים וחמשה חדשים חסרים וראש השנה יהיה ביום חמישי שהוא יום לאחר המולד, וכן מותר לעשות חמשה חדשים מלאים ושבעה חדשים חסרים ראש השנה יהיה ביום שלישי שהוא יום לפני המולד, ובדרך כלל אסור לעשות שמונה חדשים מלאים וארבעה חדשים חסרים משום שראש השנה יצא ביום שישי שהוא שני ימים לאחר המולד, אמנם באופן שבשנה שעברה היה שנה מעוברת שחודש העיבור היה חסר והמולד היה חצי יום לפני ראש השנה מותר לעשות שמונה חדשים מלאים וארבעה חדשים חסרים משום שראש השנה יצא יום וחצי לאחר ראש השנה, וכן בדרך כלל אסור לעשות ארבעה חדשים מלאים ושמונה חדשים חסרים משום שראש השנה יצא ביום שני שהוא שני ימים לאחר המולד, אמנם באופן שבשנה שעברה היה שנה מעוברת שחודש העיבור היה מלא והמולד היה חצי יום לאחר ראש השנה מותר לעשות ארבעה חדשים מלאים ושמונה חדשים חסרים משום שראש השנה יצא יום וחצי לפני המולד.

בדברי השטמ"ק [אות א] מבואר שכמו שמותר לעשות שמונה חדשים מלאים וארבעה חדשים חסרים באופן שהשנה שעברה הייתה מעוברת וחודש העיבור היה חסר, כך מותר לעשות שמונה חדשים מלאים וארבעה חדשים חסרים באופן שהשנה שעברה הייתה שנה פשוטה ועשו בה חמשה חדשים מלאים ושבעה חדשים חסרים, משום שבשנה שיש שבעה חדשים חסרים וחמשה חדשים מלאים ראש השנה חל יום אחד לפני המולד, וממילא לאחר שנה זו שיש בה שמונה חדשים מלאים וארבעה חדשים חסרים ראש השנה יחול יום אחד לאחר המולד.

וכן מבואר בדברי השטמ"ק שכמו שמותר לעשות ארבעה חדשים מלאים ושמונה חדשים חסרים באופן שהשנה שעברה הייתה מעוברת וחודש העיבור היה מלא, כך מותר לעשות ארבעה חדשים מלאים ושמונה חדשים חסרים באופן שהשנה שעברה הייתה שנה פשוטה ועשו בה שבעה חדשים מלאים וחמשה חדשים חסרים, משום שבשנה שיש שבעה חדשים מלאים וחמשה חדשים חסרים ראש השנה חל יום אחד לאחר המולד, וממילא לאחר שנה זו שיש בה ארבעה חדשים מלאים ושמונה חדשים חסרים ראש השנה יחול יום אחד לפני המולד.

ג מקור הדברים הוא מדברי רש"י [ד"ה ואכתי] שבשנה מעוברת מותר לעשות שמונה חדשים מלאים וחמשה חדשים חסרים, ואסור לעשות ארבעה חדשים מלאים

ביאור החשבון המדויק של הפער בין המולד של שנה זו למולד של שנה הבאה

התבאר לעיל [הערה ג] שבפשטות הסוגיא מבואר שהתקנה שחכמים תיקנו כמה חדשים מלאים וחסרים יהיה בשנה ניתקנה לפי החישוב שההפרש בין מולד למולד הוא עשרים ותשע יום וחצי בדיוק ללא התוספת של 793 חלקים, ונבאר את ההכרח לכך, לפי החשבון המדויק שכולל גם את התוספת של 793 החלקים וכדלהלן.

שנה פשוטה שיש בה ששה חדשים מלאים וששה חדשים חסרים וראש השנה בתחילת השנה היה בשבת והמולד היה בתחילת ליל שבת - אורך השנה 354 ימים שהם 50 שבועות ועוד 4 ימים, וראש השנה הבא יהיה ביום רביעי, וההפרש בין מולד למולד הוא 29 ימים 12 שעות ועוד 793 חלקים, ובשנים עשר חדשים הם 354 ימים 8 שעות ועוד 876 חלקים, שהם 50 שבועות ועוד 4 ימים, כלומר המולד יצא ביום רביעי בשעה 8 ועוד 876 חלקים שהוא שמונה שעות לאחר תחילת ראש השנה.

שנה מעוברת שיש בה ששה חדשים מלאים ושבעה חדשים חסרים וראש השנה בתחילת השנה היה בשבת והמולד היה בתחילת ליל שבת - אורך השנה 383 שהם 54 שבועות ועוד חמשה ימים, וראש השנה הבא יהיה ביום חמישי, וההפרש בין מולד למולד הוא 29 ימים 12 שעות ועוד 793 חלקים, ובשלשה עשר חדשים הם 383 ימים 21 שעות ועוד 589 חלקים, כלומר המולד יצא ביום חמישי בשעה 21 ועוד 589 חלקים כלומר 21 שעות לאחר שהתחיל ראש השנה.

שנה מעוברת שיש בה שבעה חדשים מלאים וששה חדשים חסרים וראש השנה בתחילת השנה היה בשבת והמולד היה בתחילת ליל שבת - אורך השנה 384 שהם 54 שבועות ועוד ששה ימים, וראש השנה הבא יהיה ביום שישי, וההפרש בין מולד למולד הוא 29 ימים 12 שעות ועוד 793 חלקים, ובשלשה עשר חדשים הם 383 ימים 21 שעות ועוד 589 חלקים, כלומר המולד יצא ביום חמישי בשעה 21 ועוד 589 חלקים כלומר שלש שעות לפני שהתחיל ראש השנה.

דיני שנה פשוטה לפי החשבון המדויק - בשנה פשוטה מותר לעשות שבעה חדשים מלאים וחמשה חדשים חסרים וראש השנה יהיה ביום חמישי שהוא פחות מיום לאחר המולד, וכן מותר לעשות חמשה חדשים מלאים ושבעה חדשים חסרים שראש השנה יהיה ביום שלישי שהוא יום ושמונה שעות לפני המולד, וכן בדרך כלל אסור לעשות שמונה חדשים מלאים וארבעה חדשים חסרים משום שראש השנה יצא ביום שישי שהוא יום ועוד 14 שעות לאחר המולד שהוא יותר מיום וחצי, וכן באופן ששנה שעברה הייתה שנה מעוברת שחודש העיבור היה חסר המולד היה לפני ראש השנה 21 שעות ולפי"ז בשנה שלאחר מכן שעשו שמונה חדשים מלאים וארבעה חדשים חסרים ראש השנה יצא לאחר המולד פחות מיום, וכן בדרך כלל אסור לעשות ארבעה חדשים מלאים ושמונה חדשים חסרים משום שראש השנה יצא ביום שלישי שהוא יומים ועוד 8 שעות לפני המולד. אמנם צריך ביאור מדוע באופן ששנה שעברה הייתה שנה מעוברת וחודש העיבור היה מלא

הערות

ותשעה חדשים חסרים ומשמע שמותר לעשות חדשים מלאים ושמונה חסרים.

התבאר בהערה הקודמת שתקנת חכמים זו נתקנה לפי החישוב שההפרש בין מולד למולד הוא עשרים ותשע יום וחצי **ללא** התוספת של 793 חלקים, ולפי"ז בכל חודש המולד מתקדם ביום וחצי, ובשלשה עשר חדשים המולד מתקדם תשע עשרה וחצי ימים, שהם שני שבועות וחמשה ימים וחצי, ולמשל אם המולד בראש השנה היה בתחילת ליל שבת המולד בראש השנה לאחר מכן יהיה ביום חמישי באמצע היום, ובאופן שחודש העיבור היה מלא כלומר שהיה שבעה חדשים מלאים וששה חדשים חסרים ראש השנה התקדם בעשרים ימים שהם שני שבועות וששה ימים וראש השנה יהיה ביום שישי שהוא חצי יום לאחר המולד, ובאופן שחודש העיבור היה חסר כלומר שהיה ששה חדשים מלאים ושבעה חדשים חסרים ראש השנה התקדם בתשעה עשרה ימים שהם שני שבועות וחמשה ימים כלומר ראש השנה יהיה ביום חמישי שהוא חצי יום לפני המולד.

ולפי"ז מבואר שבשנה מעוברת אסור לעשות תשעה חדשים מלאים וארבעה חדשים חסרים וראש השנה יהיה ביום ראשון שהוא יומיים וחצי לאחר המולד, ומותר לעשות שמונה חדשים מלאים וחמשה חדשים חסרים וראש השנה יהיה בשבת שהוא יום וחצי לאחר המולד, וכן מותר לעשות חמשה חדשים מלאים ושמונה חדשים חסרים וראש השנה יהיה ביום רביעי שהוא יום וחצי לפני המולד, ואסור לעשות ארבעה חדשים מלאים ותשעה חדשים חסרים וראש השנה יהיה ביום שלישי שהוא יומיים וחצי לפני המולד.

השטמ"ק [אות יב] מוסיף שדברי רש"י שאסור לעשות בשנה מעוברת ארבעה חדשים מלאים ותשעה חדשים חסרים נאמרו באופן שהשנה שלפניה הייתה שנה פשוטה שהיו בה ששה חדשים מלאים וששה חדשים חסרים, אבל באופן שהשנה שלפניה הייתה שנה פשוטה שהוסיפו בה חודש מלא מותר לעשות בשנה זו ארבעה חדשים מלאים ותשעה חדשים חסרים (ובכך השטמ"ק מבאר את המעשה דרבי שעשה ארבעה חדשים מלאים ותשעה חדשים חסרים בשנה מעוברת).

ביאור המעשה דרבי - הגמ' מביאה שבשנה מעוברת רבי עשה תשעה חדשים חסרים וארבעה חדשים מלאים וראו את הירח בזמנו ורבי תמה על כך כיון שראש השנה היה צריך להיות יומיים וחצי לפני המולד, ורבי שמעון בר רבי ביאר שבשנה שעברה שהייתה שנה פשוטה עשו שמונה חדשים מלאים וארבעה חדשים חסרים. והנה התבאר לעיל שבדרך כלל בשנה פשוטה לא עושים שמונה חדשים מלאים וארבעה חדשים חסרים אא"כ השנה שלפניה הייתה שנה מעוברת שחודש העיבור היה חסר, ומסתבר שכך היה במעשה דרבי.

ולפי החשבון של הגמ' יוצא שבשנה הראשונה שהייתה שנה מעוברת וחודש העיבור היה חסר ראש השנה היה חצי יום לפני המולד, ובשנה השניה שהייתה פשוטה והיו בה שמונה חדשים מלאים וארבעה חדשים חסרים, ראש השנה היה יום וחצי לאחר המולד, ובשנה השלישית שהייתה מעוברת והיו בה תשעה חדשים חסרים וארבעה חדשים מלאים, ראש השנה היה יום לפני המולד וכוונת הגמ' שהירח נראה בזמנו הוא לא בראש השנה עצמו אלא יום אחד לאחר ראש השנה [תוספות].

המולד היה 3 שעות לפני ראש מותר לעשות ארבעה חדשים מלאים ושמונה חדשים חסרים והרי ראש השנה יהיה יומיים ועוד 6 שעות לפני המולד, ונבאר את הקושיה בציור, באופן שראש השנה בשנה א' היה בשבת והמולד היה בתחילת ליל שבת, והשנה א' הייתה מעוברת וחודש העיבור היה מלא, ולפי"ז בשנה ב' ראש השנה היה ביום שישי, והמולד היה ביום חמישי 21 שעות ועוד 589 חלקים (כלומר באזור שלש שעות לפני ראש השנה), שנה ב' הייתה שנה פשוטה שהיו בה ארבעה חדשים מלאים ושמונה חדשים חסרים, ולפי"ז בשנה ג' ראש השנה הוא ביום ראשון והמולד ביום שלישי 6 שעות ועוד 385 חלקים, ובפשטות צריך ביאור שהרי המולד הוא יותר מיומיים אחרי תחילת ראש השנה, (ולא מסתבר לומר שהולכים אחר סיום ראש השנה והמולד מאחר מסיום ראש השנה יום ושש שעות משום שא"כ גם באופן ששנה שעברה הייתה שנה פשוטה שהיו בה ששה חדשים מלאים וששה חדשים חסרים והמולד בתחילת שנה זו היה בתחילת ליל ראש השנה היה צריך להיות מותר לעשות ארבעה חדשים מלאים ושמונה חדשים חסרים, משום שראש השנה יהיה ביום שני והמולד יהיה רביעי 8 שעות 876 חלקים שהמולד מאחר מסיום ראש השנה יום ושמונה שעות).

דיני שנה מעוברת לפי החשבון המדויק - באופן שבתחילת השנה ראש השנה היה בשבת והמולד היה בתחילת ליל שבת המולד בשנה הבאה יהיה ביום חמישי בשעה 21 ולפי"ז מותר לעשות שבעה חדשים מלאים וששה חדשים חסרים וראש השנה יהיה ביום שישי שהוא 3 שעות לאחר המולד, וכן מותר לעשות ששה חדשים מלאים ושבעה חדשים חסרים וראש השנה יהיה ביום חמישי שהוא 21 שעות לפני המולד, וכן מותר לעשות שמונה חדשים מלאים וחמשה חדשים חסרים וראש השנה יהיה בשבת שהוא יום ועוד 3 שעות לאחר המולד, אמנם צריך ביאור מדוע מותר לעשות חמשה חדשים מלאים ושמונה חדשים מלאים וראש השנה יהיה ביום רביעי שהוא יום ועוד 21 שעות לפני המולד שהוא יותר מיום וחצי.

וע"כ צריך לומר שבדין זה חכמים תיקנו לפי החשבון שההפרש בין מולד למולד הוא כ"ט יום וחצי ללא תוספת של 793 חלקים, (ואולי ביאור הדבר שמטרת התקנה היא עבור אנשים שאינם מבינים את סוד העיבור כל צרכו וחושבים שההפרש הוא עשרים ותשע ימים וחצי בדיוק), ולפי"ז בשנה כסידרה באופן שחודש אחד מלא וחודש אחד חסר נחשב שאין פער בין המולד לראש השנה, ובשנה מעוברת באופן שחודש העיבור מלא נחשב שהמולד חל חצי יום לאחר ראש השנה, וממילא בשנה שלאחר מכן אפשר להוסיף חדש אחד חסר, ובאופן שחודש העיבור חסר חסר חצי יום בין המולד לראש השנה, וממילא בשנה שלאחר מכן אפשר להוסיף חודש אחד מעובר וכפי שהתבאר לעיל בהרחבה.

ויסוד הדברים מבואר בדברי הגר"א (אמנם הגר"א עצמו מוסיף ומקשה על רש"י קושיות נוספות ומחמת כך מבאר את הסוגיא באופ"א אמנם בתוך דבריו כתב גם יסוד זה). וכן מבואר מלשונות רש"י לאורך הסוגיא שבשנה מעוברת שחודש העיבור מלא יש פער של חצי יום בין המולד לראש השנה ובאופן שחודש העיבור חסר יש פער של חצי יום בין המולד לראש השנה, ולפי החשבון שהמולד יוצא בראש השנה בשעה 21 דבריו אינם מדוייקים (ולמרות שרש"י בתחילת הסוגיא הזכיר את חשבון החלקים מ"מ בהמשך הסוגיא לא חישב זאת).

העולה מהסוגיא
תפציתי · יסודי · בהיר
לע"נ א"מ הר"ר יהודה ב"ר יעקב צבי זצ"ל
ניתן להשיג במייל B0527147396@gmail.com